Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

Гістарычны факультэт

ПАЛІТЫЧНЫЯ, САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫЯ І ЭТНАКУЛЬТУРНЫЯ ПРАЦЭСЫ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў XIX – ПАЧАТКУ XX СТ.

ДА 150-ГОДДЗЯ СКАСАВАННЯ ПРЫГОННАГА ПРАВА Ў РАСІЙСКАЙ ІМПЕРЫІ

Матэрыялы Рэспубліканскай навукова-тэарэтычнай канферэнцыі
г. Мінск, 4 сакавіка 2011 г.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Мінск 2011

РАСПРАЦОЎКА І ПРАВЯДЗЕННЕ ІНВЕНТАРНАЙ РЭФОРМЫ Ў БЕЛАРУСІ (40–50-я гг. XIX ст.)

Рацько А.Ф., дацэнт, БДПУ, г. Мінск

У часы царавання Мікалая І не спыняліся хваляванні сялян, прыдушаных прыгонным правам. Самадзяржаўе неаднаразова рабіла спробы вырашыць сялянскае пытанне заканадаўча, паслабіўшы залежнасць сялян ад памешчыка з узмацненнем урадавай апекі над жыццём вёскі. Аднак дробныя, паліятыўныя меры, іншы раз паўтараючыя старыя, забытыя законы, прызваныя толькі некалькі рэгламентаваць прыгоннае права, звычайна насілі рэкамендуючы характар і не вырашалі праблему прыгоннага права. Мікалаеўскі ўрад стварыў 10 сакрэтных камітэтаў, у якіх буйныя чыноўнікі і прыгоннікі келейна абмяркоўвалі сялянскае пытанне. Пэўны след у гісторыі пакінулі два з іх – камітэты 1835 і 1839 гг.

Сакрэтны камітэт 1835 г. распрацаваў праграму «двуадзінай рэформы», якая павінна была ахапіць як казённую, так і памешчыцкую вёску, нівеліраваць становішча прыватнаўласніцкіх і казённых сялян пры захаванні іх феадальнай эксплуатацыі. Камітэт распрацаваў этапы пераводу сялян «ад стану прыгоннага да стану свабоды», у выніку чаго працэс вызвалення расцягваўся на няпэўны час і павінен быў завяршыцца беззямельным вызваленнем [3, с. 280–298]. Гэта было не рашэнне сялянскага пытання, а імкненне зацягнуць яго. Работа сакрэтнага камітэта 1835 г. скончылася безвынікова.

У 1839 г. быў створаны новы сакрэтны камітэт, у якім вялікую ролю адыгрываў П.Дз. Кісялёў – адукаваны і ліберальны для свайго часу чалавек, якога Мікалай І называў сваім «начальнікам штаба па сялянскай частцы». З пункту гледжання Кісялёва памешчыкі павінны былі захавыць вотчыннае права ўласнасці на ўсю зямлю, сяляне – атрымаць уласную свабоду і права карыстацца памешчыцкай зямлёй за натуральныя і грашовыя

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

павіннасці. Дзяржава павінна была выступіць у якасці вярхоўнай рэгулюючай сілы, абмяжоўваючы свавольства зямельнага ўласніка, але абараняючы яго права на атрыманне даходу. Кісялёў лічыў магчымым вырашыць сялянскае пытанне шляхам урадавай рэгламентацыі ўзаемаадносін паміж памешчыкамі і сялянамі, увядзення ў прыватнаўласніцкай вёсцы абавязковых інвентароў. Імкнучыся захаваць дваранскае землеўладанне і разам з тым лічачы немагчымым вызваленне сялян без зямлі, Кісялёў прапанаваў, каб памешчыкі пры іх вызваленні, застаючыся ўласнікамі зямлі, абавязкова надзялялі сялян пэўным надзелам (які яны ўжо не маглі забраць) за выкуп і дакладна зафіксаваныя павіннасці (ад якіх сяляне не маглі адмовіцца амаль да поўнага выкупу). Абавязковасць гэтага закона выклікала пратэст з боку рэакцыйных членаў камітэта. Вынікам работы гэтага камітэта стаў указ ад 2 красавіка 1842 г. аб «абавязаных сялянах», дзе не было ніякага намёку на першапачатковыя ідэі – інвентарызацыю памешчыцкіх маёнткаў, прадастаўленне сялянам права ўласнай свабоды і частковага падпарадкавання памешчыцкіх сялян упраўленню дзяржаўных маёмасцей [3, с. 611–627].

У заходніх губернях, дзе пасля падаўлення паўстання 1830–1831 гг. сялянскае пытанне набыло не толькі вострае сацыяльна-эканамічнае, але і асоба палітычнае значэнне, царызм дзейнічаў больш рашуча, імкнучыся ізаляваць тут польскі нацыянальна-вызваленчы рух ад народных мас і ўмацаваць палітычныя і сацыяльныя пазіцыі самадзяржаўя. Ва ўрадавых колах лічылася, што становішча сялян у заходніх губернях было намнога складаней (у асаблівасці ў беларускіх губернях), чым сялян цэнтра Расіі. Азнаёміўшыся са справаздачай віцебскага губернатара П.П. Львова за 1839 г. аб стане Віцебскай губерні, дзе гаварылася аб празмерных падатках сялян на карысць памешчыкаў, Кісялёў прапанаваў увесці абавязковыя інвентары, якія б абаранялі прыгонных ад канчатковага разарэння [5, с. 46]. Камітэт па справах заходніх губерняў з сакавіка 1840 г. пачаў займацца выпрацоўкай умоў інвентарнай рэформы. Міністэрства ўнутраных спраў патрабуе ад віленскага генерал-губернатара П.А. Далгарукава меркаванняў аб становішчы памешчыцкіх маёнткаў і сродках да іх лепшага ўладкавання. На запыт генерал-губернатара толькі гродзенскі губернатар Г.Г. Дапельмаер і правіцель Беластокскай вобласці Гаранопула выказаліся прама за ўвод інвентароў. А вось іншыя, у тым ліку мінскі губернатар М.В. Сушкоў і сам Далгарукаў, выказвалі сумненне адносна гэтага мерапрыемства ўрада. Таксама і новы віленскі генерал-губернатар Ф. Я. Міркавіч, прызначаны на гэтую пасаду ў 1840 г., не быў перакананы ў неабходнасці ўвядзення ў краі інвентароў. Затое Мікалай І прытрымліваўся іншага пункту гледжання. На часопісе Камітэта па справах заходніх губерняў ён напісаў: «Са справай гэтай не марудзіць, я лічу яе вельмі важнай і чакаю ад гэтай справы вялікай карысці» [4, с. 22].

15 красавіка 1844 г. Мікалай І зацвердзіў «Палажэнне», згодна з якім у губернях засноўваліся «Камітэты для разгляду і складання інвентароў памешчыцкім маёнткам у заходніх губернях» [2, с. 336]. У тым жа годзе камітэты былі створаны ва ўсіх беларускіх губернях. У камітэты ўваходзілі царскія чыноўнікі і прадстаўнікі дваранства. Існуючыя інвентары павінны былі зацвярджацца ў тым выглядзе, у якім яны былі прадстаўлены памешчыкамі, а калі інвентароў не было, то складаліся новыя, якія фіксавалі павіннасці сялян на час складання дакумента. Інвентары зацвярджаліся генерал-губернатарамі на тэрмін да 6 гадоў, на працягу якіх меркавалася выпрацаваць новыя, канчатковыя правілы. І хаця памешчыкі запэўніваліся, што іх правы ні ў якім разе не будуць парушаны, сутнасць усяго мерапрыемства заключалася ў тым, што інвентары, быўшыя раней прыватнымі і неабавязковымі дакументамі, уводзіліся ва ўсіх памешчыцкіх маёнтках і павіннасці з сялян можна было патрабаваць толькі тыя, якія былі запісаны ў інвентары.

У адпаведнасці з «Правіламі для кіраўніцтва для складання інвентароў», якія складалі асноўную частку «Палажэння « ад 15 красавіка 1844 г. прадугледжвалася падзяленне сялян на цяглавых, агароднікаў і бабылёў. Памешчыкі мелі права па сваім меркаванні надзяляць сялян зямлёй. Натуральныя павіннасці вызначаліся ў адпаведнасці з колькасцю і якасцю адведзеных сялянам зямельных участкаў. Памеры галоўных павіннасцей (паншчына, аброк, згоны) залежылі ад велічыні зямельнага ўчастка, яго якасці і не павінны былі перавышаць 1/3 валавога дахода з надзела. Дадатковыя ж павіннасці (шарваркі, падарожчына, старажоўшчына, даніны) адбываліся як плата за дадатковыя выгоды, дадзеныя для сялян уладальнікам [1, с. 488].

Пасля выдання агульных інвентарных правіл для заходніх губерняў (1844 г.), калі пачасціліся чуткі аб вызваленні сялян ад прыгоннай залежнасці, памешчыкі абеззямельвалі іх, а адабраныя землі прысвойвалі сабе і здавалі ў арэнду. Абеззямельванне сялян аблягчалася тым, што ў названых правілах і ў правілах

губернскіх інвентарных камітэтаў беларускіх і літоўскіх губерняў нічога не гаварылася пра неадчужальнасць сялянскіх надзелаў. Інвентарныя камітэты, якія зацвярджалі інвентары прыватнаўласніцкіх маёнткаў, абаранялі інтарэсы памешчыкаў. Так, напрыклад, інвентарны камітэт Мінскай губерні вызначыў, што памешчык мае права перасяляць на панскі двор сялян са шматсямейных двароў. Адны з іх маглі быць пераведзены туды ў якасці дваровых слуг, другія – парабкаў. У абодвух выпадках селяніна пазбаўлялі надзела, які далучалі да панскай ворнай зямлі [7, с. 55–56].

Пад уплывам сялянскага руху ў памешчыцкай вёсцы ўрад вымушаны быў паставіць пытанне аб пераглядзе інвентарнага «Палажэння» 15 красавіка 1844 г. Ініцыятыву ў гэтым узяў на сябе кіеўскі генерал-губернатар Дз.Г. Бібікаў. Па яго загадзе быў складзены «агульны інвентар», у якім намячаліся аднолькавыя павіннасці. У 1848 г. на тэрыторыі Правабярэжнай Украіны (Кіеўская, Валынская і Падольская губерні) былі ўведзены новыя інвентарныя «Правілы», па якіх уся зямля, што знаходзілася ў карыстанні сялян, заставалася за імі. У адрозненне ад Правабярэжнай Украіны, у Беларусі і Літве ў кожным маёнтку складаўся свой інвентар. Памешчыкі вельмі неахвотна дасылалі ў інвентарныя камітэты інвентары ўласных маёнткаў. Увядзенне абавязковых інвентароў на тэрыторыі Гродзенскай і Мінскай губерняў пачалося вясной 1847 г., суправаджалася іх масавым пераглядам і працягвалася болей чатырох гадоў (1847–1850) [6, с. 172–173].

Вельмі цяжка ішло ўвядзенне інвентарных правіл у Віцебскай і Магілёўскай губернях. Мясцовыя памешчыкі лічылі, што ўвядзенне абавязковых інвентароў прывядзе да памяншэння іх прыбыткаў. Яны патрабавалі захавання трохдзённай паншчыны на тыдзень з рабочай душы, спасыläліся на адсутнасць планаў межавання земель, даных аб ураджайнасці на сялянскіх участках. І хаця к 1849 г. інвентары па ўсіх маёнтках азначаных губерняў былі складзены, царскі ўрад не рашыўся ўвесці іх у дзеянне з-за значнага перавышэння ў гэтых дакументах фактычна існуючых павіннасцей і баязні сялянскіх хваляванняў.

Павелічэнне павіннасцей, нарастаючае абеззямельванне сялян заходніх губерняў выклікалі з боку прыгонных рэзкія пратэсты і паслужылі галоўнай прычынай узмацнення сялянскага руху. 22 снежня 1852 г. Мікалай І зацвердзіў новыя інвентарныя правілы, якія прадугледжвалі больш сур'ёзныя абмежаванні ў адносінах правоў памешчыкаў на надзельныя сялянскія землі. Асноўным палажэннем гэтых правіл была неадчужальнасць сялянскай зямлі. Акрамя таго, была ўстаноўлена плата за згонныя дні і некалькі паменшана паншчына. Правілы 1852 г. павінны былі зачытывацца ва ўсіх маёнтках, і памешчыкаў абавязвалі даваць падпіску, што яны не будуць іх парушаць [8, с. 50].

Аднак новыя правілы выклікалі абурэнне памешчыкаў, якія ўвогуле выступалі супроць умяшання дзяржавы ва ўнутрыпамеснае размеркаванне ўгоддзяў і рэгламентацыю сялянскіх павіннасцей. У красавіку 1854 г. Мікалай І перадаў «Правілы» 22 снежня 1852 г. на разгляд новага сакрэтнага камітэта, старшынёй якога быў прызначаны наследнік прастола, Аляксандр ІІ. Будучы «вызваліцель» быў супроць любых абмежаванняў праў памешчыкаў у адносінах распараджэння зямлёю. Сакрэтны камітэт прапанаваў губернскім інвентарным камітэтам перагледзець інвентарныя «Правілы» 1852 г., і ўжо праз некалькі месяцаў віленскаму генерал-губернатару І.Г. Бібікаву былі перададзены новыя варыянты інвентарных правілаў. У адрозненне ад іншых, Гродзенскі інвентарны камітэт катэгарычна адмовіўся прызнаваць права сялян на якую-небудзь зямлю, а ў заключнай частцы дакумента прапаноўвалася ліквідаваць прыгоннае права ўвогуле. Сялянам давалася права свабоднага перамяшчэння ў межах губерні [9, с. 455–456]. Фактычна гродзенскі праект адмяняў не прыгоннае права, а рабаўладальніцкае права памешчыкаў і адначасова пазбаўляў сялян усіх правоў на зямлю. Генерал-губернатар адхіліў праект Гродзенскага камітэта і распрацаваў свой, у якім былі скасаваны ўсе ўступкі сялянам, што прадугледжваліся «Правіламі» 1852 г.

Перагледжаныя ў губернскіх камітэтах інвентары паступілі на разгляд вышэйшых інстанцый і ў выніку былі перададзены на абмеркаванне Агульнага схода Дзяржаўнага савета ў маі 1855 г. Паводле новых правіл паншчына з цягла вызначалася ў памеры 3 дзён мужчынскай і столькі ж жаночай працы ў тыдзень. У залік паншчыны выконвалася падворная павіннасць. Іншыя дадатковыя работы, згоны, натуральныя паборы скасоўваліся. Зямля заставалася недатыкальнай уласнасцю памешчыка, але ён абавязаны быў аддаць у карыстанне селяніна не менш як 3,75 дзесяціны прыдатнай зямлі на рэвізскую душу. Калі надзел перавышаў 9 дзесяцін, памешчык мог яго зменшыць [1, с. 489]. У выніку болей чым чатырохгадовай барацьбы вакол правіл і ў першую чаргу вакол пытання аб неадчужальнасці сялянскай зямлі перамаглі крайнія прыгоннікі: за

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

памешчыкамі беларускіх губерняў было захавана права поўнага распараджэння ўсёй зямлёй маёнткаў.

Адпаведна новым інвентарным правілам для Віцебскай і Магілёўскай губерняў (1855 г.) памешчык хоць не меў права пераводзіць работнікаў-сялян у дваровыя, аднак мог вызначыць іх у «эканамічныя службы», г. зн. перавесці ў фальварак, з частковым вызваленнем астатніх членаў сялянскай сям'і ад паншчыны. На самой справе гэта быў той жа перавод селяніна ў дваровыя, толькі з пэўнай кампенсацыяй сялянскай гаспадаркі. Паводле апошніх правіл, як і ў адпаведнасці з інвентарнымі правіламі 1852 г., памешчык атрымаў таксама права замены адведзенай сялянам зямлі іншай, што вяло да шырокіх злоўжыванняў з боку прыгоннікаў [7, с. 56]. У цэлым жа інвентарныя правілы 1855 г. замацоўвалі фактычна існуючыя адносіны паміж памешчыкамі і прыгоннымі ў маёнтках, дзе была цяглавая сістэма (Магілёўская і Віцебская губерні). Складзеныя інвентары павінны былі дзейнічаць з пачатку 1856 г., але памешчыкі сарвалі гэты тэрмін. Што датычыць інвентароў у Віленскай, Гродзенскай і Мінскай губернях, то тут засталіся інвентары, уведзеныя на падставе закона ад 15 красавіка 1844 г., якія дзейнічалі без зменаў да рэформы 1861 г.

Такім чынам, інвентарная рэформа ў Беларусі праводзілася ў асобых палітычных абставінах, што прымушала царызм шукаць падтрымкі сялян у барацьбе з польскім нацыянальна-вызваленчым рухам. Абавязковыя інвентары былі ўведзены ва ўсіх памешчыцкіх вёсках Заходняй і Цэнтральнай Беларусі і ў частцы маёнткаў Усходняй Беларусі. Нягледзячы на тое, што інвентары ўваходзілі арганічнай часткай у феадальную сістэму і прадугледжвалі яе захаванне і больш правільнае функцыянаванне, у эканамічным сэнсе яны прынеслі палёгку сялянству; у сацыяльна-прававым – абавязковыя інвентары былі супрацьвагаю бязмежнай эксплуатацыі сялянства. Акрамя таго, інвентарная рэформа прымушала памешчыкаў беларускіх губерняў задумацца аб адмене прыгоннага права.

Літаратура і крыніцы

1. Гісторыя Беларускай ССР : у 5 т. / Акад. навук БССР, Ін-т гісторыі; рэдкал.: І.М. Ігнаценка [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972–1975. – Т. 1: Першабытнаабшчынны лад на тэрыторыі Беларусі. Эпоха феадалізму / рэдкал.: К.І. Шабуня [і інш.]. – 1972. – 632 с.
2. Гісторыя сялянства Беларусі: у 3 т. / рэдкал.: В.І Мялешка [і інш.]. – Мінск: Беларуская навука, 1997–2003. – Т. 1: Гісторыя сялянства Беларусі ад старажытнасці да 1861 г. / Анішчанка Я.К. [і інш.]. – 1997. – 431 с.
3. Дружинин, Н.М. Государственные крестьяне и реформа П.Д. Киселёва: в 2-х т. – Т. 1. Предпосылки и сущность реформы. / Н.М. Дружинин. – М., Изд-во Акад. наук СССР, 1946. – 632 с.
4. Жукович, П.Н. О русском землевладении в Северо-западном крае со времени присоединения его к России / П.Н. Жукович. – СПб: Товарищество «Печатня С.П. Яковлева», 1895. – 54 с.
5. Лепеш, О.В. Комитет западных губерний: организация и деятельность (1831–1848 гг.) / О.В. Лепеш. – Минск: РИВШ, 2010. – 158 с.
6. Неупокоев, В.И. Крестьянский вопрос в Литве во второй трети XIX века / В.И. Неупокоев. – М.: Изд-во «Наука», 1976. – 309 с.
7. Панюціч, В.П. Абеззямельванне сялян перад адменай прыгону (40 – 50-я гады XIX ст.) / В.П. Панюціч // Весці Акад. навук Беларусі. – Сер. гуманіт. навук. – 1995. – № 4. – С. 53–59.
8. Улащик, Н.Н. Обезземеливание крестьян Литвы и Западной Белоруссии накануне отмены крепостного права / Н.Н. Улащик // Революционная ситуация в России в 1859-1861 гг. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1960. – 544 с.
9. Улащик, Н.Н. Предпосылки крестьянской реформы 1861 г. в Литве и Западной Белоруссии / Н.Н. Улащик. – М. : Наука, 1965. – 479 с.

ГАРАДСКОЕ САМАКІРАВАННЕ БЕЛАРУСІ Ў КАНЦЫ XVIII ст.

Стрэнкоўскі С.П., кандыдат гістарычных навук, МГПРА, г. Мінск

Развіццё гарадскога самакіравання Беларусі ў канцы XVIII стагоддзя – пытанне, якое вельмі мала даследавана ў айчыннай гістарыяграфіі. Шэраг пытанняў эвалюцыі магдэбургскага права і гарадскіх органаў улады разгледжаны ў працах М. Атрушкевіча [1, с. 2]. Узаемадачыненні магістратаў і ваенна-цывільных парадкавых камісій даследаваў Ю. Гардзееў [3]. Прывілеі і вількеры беларускіх гарадоў названага перыяду разгледжаны ў манаграфіі С. Стрэнкоўскага [4]. Трэба адзначыць, што канец XVIII ст. для Рэчы Паспалітай, як перыяд крызісу і разам з тым рэфармавання дзяржаўнага ладу, эканамічных і сацыяльных адносін, як час падзелаў

гэтай дзяржавы, аказаў вялікі ўплыў і на развіццё гарадоў. Таму без дакладнага высвятлення змен, якія адбыліся ў структуры і змесце дзейнасці гарадскога самакіравання нельга атрымаць дакладнае ўяўленне аб стане гарадоў на пераломным этапе гістарычнага развіцця нашай краіны.

Этап стагнацыі гарадскога самакіравання, які можна вызначыць межамі 50-х гады XVII ст. – пачатак 80-х гг. XVIII ст., стаў часам, калі на змену кланавай арганізацыйнай культуры ў гарадскім самакіраванні прыходзіць бюракратычная гарадская культура [5]. Інтарэсы гарадской абшчыны былі звернуты на максімальнае забеспячэнне гарантый недатыкальнасці сваіх правоў і захоўванне дасканала прапісаных працэдур жыццядзейнасці ўнутры абшчыны.

Наступны этап, этап заняпада, можа быць суаднесены з другой паловай 80-х – пачаткам 90-х гг. XVIII ст., калі магдэбургскае самакіраванне спыніла сваё жыццё.

Безумоўна, што спробы рэфармавання дзяржаўнага механізма Рэчы Паспалітай, якія распачаліся ў 60-я гг. XVIII ст., не маглі не закрануць гарады і іх самакіраванне. Ужо канвакацыйны сейм 1764 г. прыняў канстытуцыю «Умовы гарадоў ВКЛ», дзе звярнуў увагу на гаротны іх стан і прыняў шэраг захадаў па абмежаванні пастояў, гандлю, які праводзіўся кляштарамі, перадачы гарадскіх маёмасцей у рукі духавенства, па вяртанню юрыдык пад гарадскую судовую юрысдыкцыю [6, с. 74–75]. Пры гэтым палітыка шляхецкай дзяржавы ўсё ж працягвала заставацца ў дачыненні да гарадоў супярэчлівай. Каранацыйны 1764 г. сейм забараніў прымаць да актыкацыі ў магістрацкіх кнігах ўсе запісы, якія не датычацца мяшчан і гарадскіх земель і пляцаў і, разам з тым, прыцягваць гарады і мяшчан у іншыя суды акрамя асэсарскага задворнага [6, с. 241–242]. Канстытуцыя «Ўмовы гарадоў і мястэчак нашых каралеўскіх у Кароне і ў ВКЛ» 1768 г., пацвердзіўшы ранейшыя правы гарадоў і мястэчак, па грамадзянскіх справах магістрата і апеляцыях мяшчан на грамадзянскія справы, вырашаныя магістратам, падначаліў іх суду старосты, а па крымінальных справах – адпаведна асэсарскаму задворнаму суду. Адначасова камісіі boni ordinis павінны былі навесці парадак з фундушамі і дзейнасцю шпіталяў у гарадах, праліна-цыяй, забяспечыць заключэнне пагадненняў (pacta) паміж гарадамі і яўрэямі, складанне ардынацый, у якіх бы былі запісаныя і ўнармаваныя даходы і падаткі гарадоў [6, с. 351–353]. Такім чынам, гарадское самакіраванне ўсё больш падпадала пад кантроль дзяржаўных органаў улады і кіравання.

Адна з інструкцый для камісіі boni ordinis знаходзіцца ў справах магістрата Ліды і дае нам магчымасць даволі дакладна высветліць мэты яе дзейнасці. У задачы камісіі ўваходзіла «горад да належнага прывесці праўлення, а ў ім да гандлю і рамёстваў ахвоту ў жыхароў справіць». Трэба было атрымаць ад магістрата ўсе гарадскія прывілеі, дэкрэты, правы, люстрацыі, рэвізіі, даўнейшыя калькуляцыі. На іх падставе неабходна было стварыць уражанне пра гарадскія землі і маёмасці і запрасіць да сябе ўладальнікаў асобных маёмасцей з пацвярджальнымі дакументамі. Маёмасці, якія не былі пацверджаны адпаведнымі дакументамі, камісія павінна была вярнуць гораду. Па выніках разгляду дакументаў і памеры павінен быў складацца інвентар або люстрацыя гарадскіх зямель і адпаведных падаткаў у гарадскую казну. Усе прыватныя маёмасці трэба было падначаліць гораду. Таксама неабходна было правесці калькуляцыю гарадскіх прыходаў і расходаў, спагнаць усе недаплаты. Праверцы падлягалі таксама цэхавыя прывілеі і павіннасці, належнае выкананне сваіх абавязкаў гарадскімі службоўцамі, спраўнасць захавання гарадскога архіва, ажыццяўлення ў горадзе старожы, паліцэйскіх функцый, спагнання судовых він і пошлін і іх правільнае спажыванне. Калі ў горадзе не былі прызначаны шафары або сотнікі для ведання месцкімі падаткамі і іх зборам, то камісія павінна была іх прызначыць перад войтам і магістратам пад кіраўніцтвам «генеральнага да гаспадарства і шафунку пракуратара». Таксама камісія павінна была ўдакладніць абавязкі войта. Неабходна было ўстанавіць павіннасці прадмесцяў або гарадскіх вёсак. Па выніках сваёй работы камісія павінна была напісаць адпаведны акт і забяспечыць яго выкананне [7, оп. 2, а. 420–422].

У далейшым такая «апека» шляхецкай улады над гарадамі, разлічаная ў першую чаргу на павялічэнне прыбыткаў з іх, прывяла да падзелу магдэбургскіх гарадоў і мястэчак ВКЛ Варшаўскім экстраардынарным соймам 1775 года на 3 падатковыя класы згодна з канстытуцыяй «Паўторна аб гарадах і мястэчках» (1 – Вільня, Гродна, Брэст, Коўна, Мінск, Слуцк; 2 – Пінск, Навагрудак, Слонім, Ліда, Расейны, Кейданы, Друя, Чарэя; 3 – усе астатнія), а затым і да ліквідацыі згодна з канстытуцыяй «Ўстава падаткаў княству Літоўскаму» магдэбургскіх судоў ва ўсіх паселішчах, якія яго мелі раней, акрамя Вільні, Ліды, Трокаў, Коўны, Навагрудка, Ваўкавыска, Пінска, Мінска, Мазыра, Брэста і Гродна. Камісіям жа boni ordinis было загадана арганізаваць

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ